

Kristīne Dupate, Vadims Mantrovs, Baiba Kiršteina
Latvijas Universitāte

UKRAINAS CIVILIEDZĪVOTĀJU NODARBINĀTĪBAS IESPĒJAS LATVIJĀ ATBILSTOŠI UKRAINAS CIVILIEDZĪVOTĀJU ATBALSTA REGULĒJUMAM

EMPLOYMENT OPPORTUNITIES OF UKRAINIAN CIVILIANS IN LATVIA ACCORDING TO THE LEGAL FRAMEWORK FOR THE ASSISTANCE TO UKRAINIAN CIVILIANS

Kristīne Dupate, *Dr. iur.*, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes asociētā profesore. Kopš 2017. gada ievēlēta Eiropas Sociālo tiesību komitejā, bet kopš 2008. gada ir Eiropas Komisijas nacionālā eksperte dzimumu līdztiesības tiesību, darba tiesību, darbaspēka brīvas kustības un sociālās drošības sistēmu koordinācijas jomā.

E-pasts: kristine.dupate@lu.lv

Vadims Mantrovs, *Dr. iur.*, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes asociētais profesors. Specializējies civiltiesībās, it sevišķi speciālo civiltiesību apakšnozarēs.

E-pasts: vadims.mantrovs@lu.lv

Baiba Kiršteina, *Mg. iur.*, eksperte Latvijas Universitātes īstenotā projektā "Jauni risinājumi demogrāfijas un migrācijas procesu izpētei latviskas un eiropiskas zināšanu sabiedrības attīstībai" (*DemoMigPro*).

E-pasts: baiba.kirsteina@lu.lv

Kopsavilkums

Šī raksta mērķis ir raksturot Ukrainas civiliedzīvotājiem nodrošinātās pieejas un tiesības attiecībā uz nodarbinātību Latvijā. Pamatojoties uz Direktīvu 2001/55/EK, Latvija ir radījusi tiesisko regulējumu, kas ir veicinājis Ukrainas civiliedzīvotāju nodarbinātību, nodrošinot vispārīgus un sevišķus izņēmumus

nodarbinātības īstenošanai. Kā secināts rakstā, šie izņēmumi atbilst ES tiesībām, jo minētajā direktīvā ir ietvertas minimālās prasības, kas nozīmē, ka Latvijai kā ES dalībvalstij nav liegts pieņemt labvēlīgāku tiesisko regulējumu. Rakstā ir aplūkoti šie izņēmumi, analizējot priekšrocības, ko tie faktiski sniedz Ukrainas civiliedzīvotājiem. Raksts beidzas ar secinājumiem, apkopojot rakstā ietverto diskusiju.

Raksturvārdi: Ukrainas civiliedzīvotāji, atbalsts, nodarbinātība, valsts valoda, Eiropas Savienības tiesības, tiesībspolitika.

Summary

This article discusses the access and rights provided to Ukrainian civilians regarding employment in Latvia. Based on Directive 2001/55/EC, Latvia has created a legal framework that has facilitated the employment of Ukrainian civilians providing general and special exemptions for pursuing employment. It was concluded that these exemptions correspond to EU law as the Directive contains minimum requirements. This means that Latvia, as an EU Member State is not prevented from adopting a more favorable legal regulation. The article explores these exemptions by critically analyzing the advantages to Ukrainian civilians.

Keywords: Ukrainian civilians, assistance, employment, national language, European Union law, legal policy.

Ievads

Ukrainas civiliedzīvotāju uzņemšanu un tiem sniedzamo atbalstu regulē gan Eiropas Savienības (ES) tiesības, gan nacionālais tiesiskais regulējums. Tā kā ES regulējums par pagaidu aizsardzības piešķiršanu tiek aktivizēts izņēmuma gadījumos un šis ir pirmais tā “aktivizēšanas” gadījums, Latvijai kā ES dalībvalstij bija jārisina jautājums, kā šis saistības noregulēt nacionālajā līmenī. Latvijā bez ES tiesiskā regulējuma formālās ieviešanas nacionālajos tiesību aktos ir pieņemts arī īpašs tiesiskais regulējums, kas tieši paredzēts Ukrainas civiliedzīvotājiem sniedzamajam atbalstam un aptver dažādus aspektus saistībā ar ieceļošanu un uzturēšanos Latvijas teritorijā. Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likums¹ (UCAL) tika izstrādāts un pieņemts vēl pirms tam, kad oficiāli ES līmenī tika nolemts, ka Ukrainas civiliedzīvotājiem būs piešķirama pagaidu aizsardzība. Šāda likuma pieņemšana kopā ar tajā ietvertā regulējuma tvērumu apliecina Latvijas likumdevēja atbalstu Ukrainas civiliedzīvotājiem ne vien politiskā, bet arī tiesiskā līmenī. Vienlaikus likums vērsts ne tikai uz sociālā atbalsta un palīdzības sniegšanu, bet arī uz to, lai pēc iespējas ātrāk un veiksmīgāk Ukrainas civiliedzīvotāji integrētos darba tirgū. Tomēr atbilstoši ES regulējumam un šim likumam

Ukrainas civiliedzīvotājiem piešķirtie izņēmumi nodarbinātības jomā, neskatoties uz to nozīmīgumu, būtu jāvērtē arī no to praktiskā viedokļa, kas līdz šim ticis maz pētīts.² Tādēļ šī raksta mērķis ir aplūkot tādu normatīvo regulējumu Ukrainas civiliedzīvotāju atbalstam saistībā ar nodarbinātību, kurš ir pieļaujams atbilstoši ES tiesībām un Latvijas nacionālajā līmenī ietverts UCAL, vērtējot arī to, cik nozīmīgu praktisku ieguvumu tas sniedz. Vispirms rakstā tiks aplūkots tiesiskais ietvars nodarbinātības atbalstam, kurš pamatā meklējams ES normatīvos aktos, tam sekos nacionālā regulējuma izvērtējums kopsakarā ar ES tiesībām.

Starptautiskais ietvars Ukrainas civiliedzīvotāju nodarbinātības atbalstam

Starptautiskais ietvars Ukrainas civiliedzīvotāju nodarbinātības atbalstam pamatojas uz vairākiem Latvijai saistošiem starptautiskiem līgumiem, it sevišķi ES tiesībām. ES tiesībās regulējuma ietvars saistīts ar Direktīvu 2001/55/

¹ Latvijas Republikas Saeima 2022a.

² Šeit var pieminēt vien divas publikācijas saistībā ar Latvijas nacionālo regulējumu: vienā šis regulējums ticis pieminēts, taču nav tālāk vērtēts (sk. Kiršteina, Tivaņenkova 2024); otrā vispārīgi raksturots bez vērtējuma kopsakarā ar ES tiesībām (Žabko 2023).

EK³ (PAD) kopsakarā ar Padomes Īstenošanas lēmumu 2022/382⁴ (Padomes Īstenošanas lēmums). Latvija formāli PAD ieviesusi ar Patvēruma likumu,⁵ taču, ņemot vērā šīs direktīvas unikālu “aktivizēšanu” saistībā ar karadarbību Ukrainā, likumdevējs Ukrainas civiliedzīvotājiem sniedzamo atbalstu noregulējis ar UCAL. Kā norādījuši šī likuma autori, ar šo likumu “netiek atcelta vai mainīta patvēruma piešķiršanas un izskatīšanas procedūra, bet gan tiek noteikts papildu mehānisms, kā Ukrainas civiliedzīvotāji varēs ātri saņemt atbalstu, kā arī uzturēšanās un darba tiesības Latvijas Republikā”⁶. Pamatoti līdz ar to norādīts, ka UCAL paredz daudz labvēlīgākus noteikumus Ukrainas civiliedzīvotājiem nekā paredzēts PAD.⁷

UCAL aptver vairākus jautājumus, kas ir būtiski Ukrainas civiliedzīvotājiem, ierodoties un uzturoties Latvijas teritorijā. Viens no šiem jautājumiem attiecas uz nodarbinātību, paredzot gan īpašu regulējuma režīmu dokumentiem, kuri dod tiesības uz nodarbinātību, gan nodarbinātības īstenošanu. Šajā likumā paredzētais regulējums tulkojams atbilstoši PAD. Tā PAD 12. pants noteic, ka

“dalībvalstis atļauj personām, kam ir pagaidu aizsardzība, uz laiku, kurš nepārsniedz pagaidu aizsardzības termiņu, iesaistīties algotā darba vai pašnodarbinātības aktivitātēs, ievērojot profesijai piemērojamos noteikumus [...]”.

Kā redzams no šī regulējuma, direktīva ES dalībvalstīm uzliek par pienākumu vienīgi nodrošināt piekļuvi nodarbinātībai un pašnodarbinātībai, kas pamatojas uz citētajā direktīvas normā ietvertu formulējumu “ievērojot profesijai piemērojamos noteikumus”. Līdz ar to Latvijai kā ES dalībvalstij nav pienākuma nedz paredzēt Ukrainas civiliedzīvotājiem vienlīdzīgu piekļuvi nodarbinātībai kā ES pilsoņiem un viņu ģimenes locekļiem, nedz noteikt izņēmumus Ukrainas civiliedzīvotājiem

viņu nodarbinātībai Latvijas teritorijā. Tas, kādi šie nosacījumi ir, atkarīgs vienīgi no Latvijas likumdevēja tiesībpolitiskās izšķiršanās. Tas nozīmē, ka jebkurš izņēmums, kas noteikts UCAL saistībā ar priekšrocību nodarbinātības īstenošanai, uztverams par atbilstošu direktīvai un līdz ar to ES tiesībām.

Kopš UCAL pieņemšanas 2022. gada 3. martā un līdz šī raksta sagatavošanai šis likums ticis grozīts 19 reizes, tostarp attiecībā uz nodarbinātības izņēmumiem Ukrainas civiliedzīvotājiem. Šie grozījumi, kā pamatoti norādīts, bija nepieciešami, lai atbilstoši ieviestu ES prasības un reaģētu uz Ukrainas civiliedzīvotāju vajadzībām, kuras tika apzinātas laika gaitā.⁸ Šīs izmaiņas arī apliecina Latvijas likumdevēja spēju operatīvi reaģēt uz dažādiem jautājumiem par atbalstu, kas sniedzams Ukrainas civiliedzīvotājiem, tostarp uz izņēmumiem nodarbinātības jomā.

Tālāk aplūkots nacionālais regulējums, kas Ukrainas civiliedzīvotājiem gan piešķir tiesības uz nodarbinātību, gan paredz izņēmumus nodarbinātības īstenošanai, sākot ar pirmo.

Nacionālais tiesiskais regulējums attiecībā uz piekļuvi nodarbinātībai

Latvija, uzņemot Ukrainas civiliedzīvotājus, ir izvēlējusies tiem nodrošināt tūlītēju piekļuvi darba tirgum. Saskaņā ar UCAL 13.² panta pirmo daļu Ukrainas civiliedzīvotājam, kuram ir Ukrainā izsniegts ceļošanas dokuments, ir tiesības uzsākt darba tiesiskās attiecības, pat pirms saņemts dokuments, kas apliecina viņa tiesības uzturēties Latvijā un pagaidu aizsardzības piešķiršanu. Tas nozīmē, ka Ukrainas civiliedzīvotājs, ierodoties Latvijā, ir tiesīgs uzreiz sākt strādāt. Darba līgums gan šādā gadījumā slēdzams ne ilgāk kā uz 30 dienām, un personai ir pienākums desmit dienu laikā vērsties Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē, lai nokārtotu dokumentus, kas apliecina viņa tiesības uzturēties un strādāt Latvijā. UCAL 3. pants paredz, ka Ukrainas civiliedzīvotājiem ir tiesības saņemt ilgtermiņa vīzu ar tiesībām uz nodarbinātību bez ierobežojumiem uz laiku līdz vienam gadam. Tāpat Ukrainas

³ Padomes Direktīva 2001/55/EK.

⁴ Padomes Īstenošanas lēmums (ES) 2022/382.

⁵ Latvijas Republikas Saeima 2015.

⁶ Latvijas Republikas Iekšlietu ministrija 2022b, 1.2. apakšpunkts.

⁷ European Labour Authority 2022, 4.

⁸ Kiršteina, Tivaņenkova 2024.

civiliedzīvotājiem saskaņā ar UCAL 3. panta otro daļu Latvijā var tikt izsniegta termiņuzturēšanās atļauja – trešās valsts pilsoņa personas apliecība – uz diviem gadiem. Tā kā UCAL uzdevums nav vien regulēt Ukrainas civiliedzīvotāju ieceļošanu un nodarbinātību Latvijā, bet gan tieši sniegt atbalstu personām, kas spiestas bēgt karadarbības dēļ, ir loģiski, ka UCAL 3. pantā noteikts, ka vīzas izsniegšanas procesā šai grupai nepiemēro Imigrācijas likuma 4. panta pirmās daļas 3. un 5. punktā ietvertās prasības par derīgu veselības apdrošināšanas polisi un nepieciešamajiem finanšu līdzekļiem. Turklāt ne par vīzas, ne uzturēšanās atļaujas izsniegšanu Ukrainas civiliedzīvotājiem valsts nodeva nav jāmaksā. Tam, vai personai tiek izsniegta ilgtermiņa vīza vai uzturēšanās atļauja ar tiesībām uz nodarbinātību, faktiski nav nozīmes, jo tās abas dod tūlītējas tiesības uz nodarbinātību. Šāda dualitāte ieviesusies, jo sākotnēji vairākumam Ukrainas civiliedzīvotāju izsniedza tieši ilgtermiņa vīzu, bet uzturēšanās atļauju biežāk saņēma tās personas, kam nebija atbilstoša ceļošanas dokumenta. Piemēram, personai bija nevis ceļošanai derīga pase, bet gan Ukrainas izsniegta personas apliecība, kurā vīzu nemaz nevarētu ielīmēt. Vēlāk aizvien biežāk cilvēkiem dažādu praktisku apsvērumu dēļ radās nepieciešamība tieši pēc uzturēšanās atļaujas (piemēram, lai varētu iegūt e-parakstu, kas īpaši svarīgi bija tieši pašnodarbinātām personām), tāpēc mainījās arī kopējā prakse. Arī tiem Ukrainas civiliedzīvotājiem, kam izsniegta ilgtermiņa vīza ar tiesībām uz nodarbinātību un kas vēlējās saņemt jaunu uzturēšanās tiesību apliecināšanu dokumentu, turpmāk tika izsniegta uzturēšanās atļauja. Šī iemesla dēļ arī UCAL sākotnēji bija vairāk pieminēta tieši vīza, bet vēlākās redakcijās runa ir par uzturēšanās atļauju.⁹ Uzskatāms piemērs ir jau minētais UCAL 13.² pants, kura spēkā esošā redakcija paredz, ka Ukrainas civiliedzīvotājam ir tiesības uzsākt darba tiesiskās attiecības bez šā likuma 3. panta otrajā daļā minētās termiņuzturēšanās atļaujas saņemšanas. Pēc tam pantā noteikts, ka persona vērsas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē, lai saņemtu termiņuzturēšanās

atļauju, un pārvalde šādu lēmumu pieņem 20 dienu laikā. Savukārt minētā panta redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 13. decembrim, vārdi “termiņuzturēšanās atļauja” bija aizstāti ar vārdiem “ilgtermiņa vīza ar tiesībām uz nodarbinātību”. Tomēr, kā jau norādīts, šīs izmaiņas neietekmēja Ukrainas civiliedzīvotāju tiesības uzsākt darba tiesiskās attiecības uzreiz pēc ierašanās Latvijā.

UCAL ietvertais regulējums arī atbrīvo potenciālos darba devējus no pienākumiem, kādi citkārt varētu būt, vēloties nodarbināt trešo valstu pilsoņus. Tā kā šādos gadījumos darbā tiek pieņemti Latvijā esošie Ukrainas civiliedzīvotāji, nevis piesaistīts darbaspēks no trešajām valstīm, uz darba devēju neattiecas tāda prasība kā, piemēram, Ministru kabineta 2014. gada 28. janvāra noteikumos Nr. 55 “Noteikumi par ārzemnieku nodarbināšanu” 3. punktā ietvertā prasība Nodarbinātības valsts aģentūrā pieteikt brīvu darba vietu. Tāpat, nodarbinot Ukrainas civiliedzīvotājus, nav prasības nodrošināt darba samaksu, kas nav mazāka par vidējo bruto darba samaksu Latvijā iepriekšējā gadā. Tādējādi arī darba devēji tiek motivēti pieņemt darbā Ukrainas civiliedzīvotājus. Savukārt pašus Ukrainas civiliedzīvotājus integrēties darba tirgū papildus mudina tādi atbalsta pasākumi kā vienreizējs nodarbinātības vai pašnodarbinātības pabalsts, Nodarbinātības valsts aģentūras piedāvātie latviešu valodas kursi Ukrainas civiliedzīvotājiem, kas ir bezdarbnieki vai darba meklētāji (UCAL 7. pants).¹⁰

Nacionālais tiesiskais regulējums attiecībā uz nodarbinātības veikšanu

Tomēr Ukrainas civiliedzīvotājiem nodrošinātā piekļuve nodarbinātībai vai pašnodarbinātībai nenozīmē, ka viņi var uzreiz iekļauties darba tirgū, jo sevišķi no valodas un profesionālas kvalifikācijas atzīšanas viedokļa. Tādēļ UCAL paredz speciālo regulējumu nodarbinātības piekļuvei attiecībā uz Ukrainas civiliedzīvotājiem. Šis speciālais regulējums satur gan vispārīgus izņēmumus no nodarbinātības prasībām, kas attiecas uz jebkuru tautsaimniecības

⁹ Latvijas Republikas Saeima 2022b, Iekšlietu ministrijas priekšlikums.

¹⁰ Sk. Latvijas Republikas Saeima 2022a.

jomu, gan sevišķus izņēmumus, kas attiecas uz konkrēto tautsaimniecības sektoru orientētiem noteikumiem. Speciālais regulējums noteikts UCAL 14.–17. pantā, kas arī piemērojams kopsakarā ar citām šī likuma un citu normatīvo aktu normām. Kā norādīts iepriekš raksta nodaļā “Starptautiskais ietvars Ukrainas civiliedzīvotāju nodarbinātības atbalstam”, šie izņēmumi ir uztverami par atbilstošiem PAD un līdz ar to ES tiesībām, jo direktīva paredz minimālu standartu nodarbinātības veikšanai, bet jebkurš no tālāk raksturotiem izņēmumiem piešķir papildu priekšrocības virs šī minimuma standarta.

Vispārīgie izņēmumi no nodarbinātības prasībām

No vispārīgo izņēmumu viedokļa iespējams identificēt divus izņēmumus, kuru gadījumā paredzēts atvieglots režīms Ukrainas civiliedzīvotājiem, – valsts valodas prasība un obligātās veselības pārbaudes prasība.

Būtisks vispārīgais izņēmums attiecas uz valsts valodas zināšanu prasību. Valsts valodas likums uzliek par pienākumu zināt valsts valodu ne tikai publiskajā sektorā nodarbinātajiem (Valsts valodas likuma 6. panta pirmā daļa), bet arī privātajā sektorā nodarbinātajiem, ja tiek veiktas publiskas funkcijas (šī likuma 6. panta trešā daļa), kā arī privātajā sektorā nodarbinātajiem ir jāzina valsts valoda, ciktāl tas var skart sabiedrības likumīgās intereses (minētā likuma 6. panta otrā daļa). Noteikts valsts valodas zināšanu līmenis konkrētās profesijās un amatos paredzēts MK noteikumos “Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu, valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi, kuri arī attiecas uz Ukrainas civiliedzīvotājiem”.¹¹

No minētā nacionālā regulējuma izriet, ka nodarbinātības iespējas bez valsts valodas zināšanām ir būtiski ierobežotas, jo sevišķi reglamentētajās profesijās (izņēmumi saistībā ar šīm profesijām aplūkoti nākamajā raksta apakšnodaļā).¹²

Tā UCAL 16. panta pirmā daļa noteic, ka darba devējam ir tiesības nodarbināt Ukrainas civiliedzīvotāju arī bez valsts valodas zināšanām tiktāl, ciktāl tas netraucē darba pienākumu pildīšanu. Likumprojekta autori nav norādījuši skaidrojumu apskatāmās normas piemērošanai kopsakarā ar valsts valodas regulējumu, vien to raksturojuši kā “horizontāl[u] tiesību norm[u], kas nosaka izņēmumu attiecībā uz valsts valodas lietošanu nodarbinātības jomā”.¹³ Tomēr, kā paskaidrojusi Valsts valodas inspekcija, šī norma piemērojama kopsakarā ar Valsts valodas likuma 6. panta otro daļu, kura raksturota iepriekš.¹⁴ Šajā saistībā izteikts viedoklis, ka praksē tas nozīmēs, ka komunikācijai tiks izmantota krievu valoda, ko pārzina ievērojama daļa Ukrainas civiliedzīvotāju un Latvijas iedzīvotāju.¹⁵ Ņemot vērā kopīgo komunikācijas valodu un darbaspēka trūkumu, vērā ņemams viedoklis, ka Ukrainas civiliedzīvotājiem būs iespējams atrast darbu Latvijā.¹⁶ Piemēram, nereti Ukrainas civiliedzīvotāji nodarbināti preču tirdzniecības vietā, kurā, norādot uz nepietiekamām valsts valodas zināšanas prasībām, var ar iespējamo pircēju komunicēt viņiem abiem saprotamā krievu valodā. Līdz ar to apskatāmais izņēmums var sniegt nozīmīgu atbalstu Ukrainas civiliedzīvotājiem Latvijas darba tirgū.

Vienlaikus sevišķs izņēmums no valsts valodas zināšanām paredzēts pasažieru taksometra pārvadājuma īstenošanā. Atbilstoši UCAL 16. panta ceturtajai daļai, lai reģistrētu Ukrainas civiliedzīvotāju Autotransporta direkcijas uzturētajā taksometru vadītāju reģistrā kā personu, kam ir tiesības vadīt transportlīdzekli pasažieru komercpārvadājumos ar taksometru vai pasažieru komercpārvadājumos ar vieglo automobili, nav izvirzāmas prasības par valsts valodas zināšanām. Šī norma paredz atbrīvojumu personu lokam, kas aptverts ar UCAL, no prasības par valsts valodas zināšanām ne zemāk kā B līmeņa 1. pakāpē, lai vadītāju

¹³ Latvijas Republikas Iekšlietu ministrija 2022b, 1.3. apakšpunkts.

¹⁴ Valsts valodas centrs 2022.

¹⁵ European Labour Authority 2022, 9. Sal. Žabko 2023.

¹⁶ European Labour Authority 2022, 9–10.

¹¹ Latvijas Republikas Ministru kabinets 2022.

¹² Sk. Latvijas Republikas Saeima 2001.

varētu reģistrēt taksometru vadītāju reģistrā.¹⁷ Vienlaikus šīs normas paplašināšana uz personām, kurām ir citas valsts pilsonība vai kuru gadījumā pastāv atšķirīga situācija, nav pieļaujama, tas apstiprināts Latvijas tiesu praksē.¹⁸

Otrs vispārīgais izņēmums saistīts ar veselības pārbaudes veikšanas prasību. Atbilstoši UCAL 16. panta piektās daļas pirmajam teikumam darba devējs ir tiesīgs trīs mēnešus kopš darba līguma noslēgšanas dienas nodarbināt Ukrainas civiliedzīvotāju bez pirmreizējās obligātās veselības pārbaudes atbilstoši normatīvajiem aktiem, kas regulē obligātās veselības pārbaudes veikšanas kārtību. Vienlaikus šajā daļā ietvertais otrais teikums noteic, ka šis izņēmums neattiecas uz tiem Ukrainas civiliedzīvotājiem, kuri nodarbināti divu veidu darbos: pirmkārt, darbā īpašos apstākļos¹⁹ un, otrkārt, darbā, kas saistīts ar risku citu cilvēku veselībai.²⁰ Pēdējo divu veidu darbos, ja tajos tiek nodarbināti Ukrainas civiliedzīvotāji, nepieciešama pirmreizējā obligātā veselības pārbaude, no kuras šie Ukrainas civiliedzīvotāji netiek atbrīvoti. Tas nozīmē, ka konkrētais izņēmums nav uztverams kā absolūts visos gadījumos. Vienlaikus, piešķirot priekšrocību Ukrainas civiliedzīvotājiem, šis izņēmums vērtējams negatīvi, jo neļauj pilnībā aizsargāt Ukrainas civiliedzīvotāju veselību.

Sevišķie izņēmumi no nodarbinātības prasībām

Papildus vispārīgiem izņēmumiem UCAL paredz būtiskus izņēmumus no nodarbinātības

¹⁷ MK 2018. gada 6. marta noteikumu Nr. 149 3.2. apakšpunkts kopsakarā ar Autopārvadājumu likuma 35. panta astoto daļu.

¹⁸ Administratīvā rajona tiesa 2022.

¹⁹ Šo personu loks nosakāms atbilstoši MK 2009. gada 10. marta noteikumu Nr. 219 "Kārtība, kādā veicama obligātā veselības pārbaude" 2. pielikumam.

²⁰ Šo personu loks nosakāms atbilstoši MK 2018. gada 24. jūlija noteikumu Nr. 447 "Noteikumi par darbiem, kas saistīti ar iespējamu risku citu cilvēku veselībai, un obligāto veselības pārbaudu veikšanas kārtība" 2. pielikumam.

prasībām, kas attiecas uz atsevišķām nozīmīgām tautsaimniecības jomām, ja tajās nodarbināti Ukrainas civiliedzīvotāji. Tālāk katra no šīm jomām aplūkota atsevišķi nākamās apakšnodaļās.

Pasažieru pārvadājumi ar taksometru

Papildus izņēmumam no valsts valodas zināšanām pasažieru taksometra pārvadājumā, kas aplūkots iepriekš,²¹ paredzēts arī cits sevišķais izņēmums šī pakalpojuma sniegšanas gadījumā. Tā UCAL 16. panta ceturtnā daļā paredz: lai reģistrētu Ukrainas civiliedzīvotāju Auto-transporta direkcijas uzturētajā taksometru vadītāju reģistrā kā personu, kam ir tiesības vadīt transportlīdzekli pasažieru komercpārvadājumos ar taksometru vai pasažieru komercpārvadājumos ar vieglo automobili, nav pienākums pierādīt, ka attiecībā uz personu nav reģistrēts vadīšanas tiesību aizliegums, ja vadītāja apliecība izsniegta ārvalstī.

Ārstniecība

Sevišķs izņēmums no valsts valodas zināšanu prasībām noteikts ārstniecības personai, kura ir Ukrainas civiliedzīvotājs. Tā UCAL 16. panta otrā daļā noteic, ka ārstniecības iestāde var nodarbināt ārstniecības personu, kas ir Ukrainas civiliedzīvotājs, ja var nodrošināt ārstniecības personas profesionālās darbības veikšanai nepieciešamo saziņu (piemēram, ar tulka palīdzību), tostarp sniegt pacientiem informāciju saprotamā veidā, kā arī saziņu ar ārstniecības personām, ārstniecības atbalsta personām un personālu ārstniecības iestādē. Šīs normas pieņemšana, tāpat kā pārējie izņēmumi ārstniecības jomā, saistīti ar nepieciešamību nodrošināt Ukrainas civiliedzīvotāja tiesību nodarboties ar ārstniecību Latvijas teritorijā, ja viņš vai viņa nepārzina latviešu valodu pilnvērtīgai profesionālās darbības veikšanai.²²

Tomēr šī izņēmuma izpilde atkarīga no ārstniecības iestādes, kas nodarbina konkrēto Ukrainas civiliedzīvotāju, jo atbildībā par saziņas nenodrošināšanu valsts valodā tiek

²¹ Sk. apakšnodaļu "Vispārīgie izņēmumi no nodarbinātības prasībām".

²² Latvijas Republikas Iekšlietu ministrija 2022b, 1.3. apakšpunkts.

piemērots darba devēja atbildības kritērijs. Tas nenozīmē, ka nepietiekamas valsts valodas zināšanas izraisa vien darba devēja administratīvi tiesisko atbildību,²³ jo administratīvi tiesiskā atbildība paredzēta arī par valsts valodas nelietošanu tādā apjomā, kāds nepieciešams profesionālo un amata pienākumu veikšanai, ja normatīvie akti paredz valsts valodas lietošanu.²⁴

Vienlaikus UCAL satur arī sevišķus izņēmumus saistībā ar Ukrainas civiliedzīvotāju tiesībām nodarboties ar ārstniecību Latvijas teritorijā, kurus paredz UCAL 14. pants. Šis pants tika ietverts sākotnējā UCAL redakcijā (likumprojektā norādītā redakcija) un kopš šī likuma pieņemšanas ticis vairākas reizes grozīts, ieviešot būtiskas izmaiņas (atļaujas termiņš īslaicīgu profesionālo pakalpojumu sniegšanā un ar tās izbeigšanos saistītās sekas, zobārsta profesija). Tomēr šis izņēmums pakļauts nosacījumam strādāt atbilstoša speciālista vadībā, kas pats par sevi ir būtisks ierobežojums (UCAL 14. panta ceturrtā daļa), kas līdz ar to neļauj Ukrainas civiliedzīvotājam strādāt ārstniecības jomā patstāvīgi.

Farmaceitiskā aprūpe

Aptieka, zāļu lieltirgotava vai ārstniecības iestāde var nodarbināt farmaceitu un farmaceita asistentu, kurš ir Ukrainas civiliedzīvotājs, no valsts valodas viedokļa ar līdzīgiem noteikumiem kā ārstniecības iestāde ārstniecības personu, tas raksturots iepriekš (UCAL 16. panta trešā daļa). Līdz ar to farmaceita un farmaceita asistenta gadījumā atbildības pienākums par saziņas nodrošināšanu valsts valodā arī gulstas uz viņa vai viņas darba devēju, piemērojot to pašu darba devēja atbildības kritēriju.

Vienlaikus UCAL 17. pants nosaka citu sevišķo izņēmumu Ukrainas civiliedzīvotāju nodarbinātībai farmaceutiskajā aprūpē. Saskaņā ar to Ukrainas civiliedzīvotāji var strādāt par farmaceitu un farmaceita asistentu īslaicīgu profesionālo pakalpojumu sniegšanā vienīgi farmaceita tiešā vadībā klātienē uz terminētas atļaujas pamata. Pēc terminētas atļaujas beigām Ukrainas civiliedzīvotājam ir tiesības strādāt

farmaceutiskajā aprūpē Latvijas Republikā, ja ir atzīta profesionālā kvalifikācija pastāvīgai profesionālai darbībai Latvijas Republikā. Tas nozīmē, ka patstāvīga darbošanās farmaceutiskajā aprūpē Ukrainas civiliedzīvotājiem nav iespējama.

Izglītība un sports

Sevišķi izņēmumi paredzēti Ukrainas civiliedzīvotājiem arī izglītības un sporta jomā, kurus nosaka UCAL 15. pants, lai paredzētu iespēju Ukrainas civiliedzīvotājiem strādāt par pedagogu nepilngadīgu Ukrainas civiliedzīvotāju izglītības procesa īstenošanā vai viņiem sniegt bērna uzraudzības pakalpojumus.²⁵ Šajā pantā paredzētie izņēmumi ļauj Ukrainas civiliedzīvotājam strādāt izglītības un sporta jomā, neņemot vērā Latvijas normatīvajos aktos pedagoga profesijai noteiktās prasības, taču ievērojot būtiskus ierobežojumus.

Ukrainas civiliedzīvotājs ir tiesīgs strādāt par pedagogu, ja ieguvis pedagoga kvalifikāciju; sniegt bērna uzraudzības pakalpojumu vai strādāt par sporta speciālistu (trenieri), neņemot vērā normatīvajos aktos noteiktās prasības šīm profesijām, ja viņš piedalās vienīgi nepilngadīgo Ukrainas civiliedzīvotāju tiesību uz izglītību nodrošināšanā. Vienlaikus Ukrainas civiliedzīvotājs kā pedagogs var strādāt īslaicīgu profesionālo pakalpojumu sniegšanā vienīgi sadarbībā ar skolotāju mentoru.

Psihologa pakalpojumi

Sevišķais izņēmums attiecībā uz psihologa pakalpojuma sniegšanu UCAL 14.¹ pantā sākotnēji netika paredzēts, taču tika ieviests īsi pēc UCAL spēkā stāšanās. Izņēmums psihologa pakalpojuma sniegšanā attiecas nevis uz jebkuru psihologu, kurš ir Ukrainas civiliedzīvotājs, bet gan vienīgi uz tādu, kurš profesijā ir veicis profesionālo darbību ārpus Latvijas Republikas kādā ES/EEZ dalībvalstī vai Šveices Konfederācijā (UCAL 14.¹ panta pirmā daļa). Ja psihologs atbilst šīm prasībām, viņam ir tiesības sniegt īslaicīgus psihologa profesionālos pakalpojumus, ievērojot divus nosacījumus: 1) psihologu sertifikācijas padome pieņēmusi

²³ Latvijas Republikas Saeima 2020, 24. pants.

²⁴ Turpat, 19. pants.

²⁵ Latvijas Republikas Iekšlietu ministrija 2022b, 1.3. apakšpunkts.

lēmumu par psihologa profesionālo darbību; 2) šis psihologs strādā psihologa-pārrauga pārraudzībā. Tādējādi, līdzīgi kā iepriekš aplūkotajā ārstniecības un farmaceitiskajā jomā, psihologa pakalpojumu patstāvīga sniegšana Ukrainas civiliedzīvotājiem nav iespējama.

Nobeigums

ES tiesību ietvars Ukrainas civiliedzīvotājiem sniedzamajam atbalstam noteikts PAD. Latvija formāli šo direktīvu ieviesusi ar Patvēruma likumu, taču, ņemot vērā šīs direktīvas unikālu "aktivizēšanu" saistībā ar karadarbību Ukrainā, Latvijas likumdevējs precīzu regulējumu ietvēris UCAL.

UCAL noteicis Ukrainas civiliedzīvotājiem vispārīgos un sevišķos izņēmumus nodarbinātības jomā, kuri atbilst ES tiesībām, jo PAD

nosaka tiesību minimumu, kas nodrošināms personām, kurām piešķirta pagaidu aizsardzība, bet šie izņēmumi pārsniedz šo minimumu.

Tomēr šie izņēmumi nodarbinātības jomā uztverami kā diezgan specifiski gadījumi (izņemot valodu), kuru izmantošana saistīta ar būtiskiem ierobežojumiem, kas tādējādi patiesībā nemaz nenodrošina būtiskas priekšrocības Ukrainas civiliedzīvotājiem Latvijas darba tirgū, jo sevišķi reglamentētās profesijās, salīdzinot ar citiem trešo valstu pilsoņiem.

Raksts sagatavots valsts pētījumu programmas "Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai" projektā "Jauni risinājumi demogrāfijas un migrācijas procesu izpētei latviskas un eiropiskas zināšanu sabiedrības attīstībai" (*DemoMigPro*), projekta Nr. VPP-LETONIKA-2021/4-0002.

VĒRES

- Administratīvā rajona tiesa. 2022. gada 15. jūlija spriedums lietā Nr. A420273021 (nepārsūdzēts, stājies spēkā). <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/483187.pdf>.
- Eiropas Parlaments un Padome (20.07.2001.) *Direktīva 2001/55/EK par obligātajiem standartiem, lai pārvietoto personu masveida pieplūduma gadījumā sniegtu tām pagaidu aizsardzību, un par pasākumiem, lai līdzsvarotu dalībvalstu pūliņus, uzņemot šādas personas un uzņemoties ar to saistītās sekas*. OV, L 212, 07.08.2001., 12/23. Īpašais izdevums latviešu valodā: 19. nod., 4. sēj., 162–171.
- Eiropas Savienības Padome (04.03.2022.) *Īstenošanas lēmums (ES) 2022/382, ar ko Direktīvas 2001/55/EK 5. panta nozīmē konstatē no Ukrainas pārvietoto personu masveida pieplūduma esamību un nosaka pagaidu aizsardzības ieviešanu*. OV, L 71, 04.03.2022., 1/6.
- Eiropas Savienības Parlaments un Padome (07.09.2005.) 2005. gada 7. septembra *Direktīva 2005/36/EK par profesionālo kvalifikāciju atzīšanu*. OV, L 255, 30.09.2005., 22./142.
- European Labour Authority (2022) *Overview of national measures regarding employment and social security of displaced persons coming from Ukraine: Country Fiche - Latvia*. <https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2022-09/lv-country-fiche-ela-national-measures-ukraine.pdf> (skatīts 15.08.2024.).
- Iekšlietu ministrija (2022a) *Priekšlikums likumprojektam "Grozījums Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likumā" (reģ. Nr. 9/Lp14)*. <https://titania.saeima.lv/LIVS14/SaeimaLIVS14.nsf/0/BD2C5533DBDC919CC225890C002D85A9?OpenDocument> (skatīts 15.08.2024.).
- Kiršteina, B.; Tivaņenkova S. (2024) Latvijas migrācijas un patvēruma politikas attīstība – 20 gadi Eiropas Savienības tiesiskā telpā. *Jurista Vārds*, Nr. 18/19.
- Latvijas Republikas Iekšlietu ministrija (2022b) *Tiesību akta projekta "Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likums" sākotnējās ietekmes (ex-ante) novērtējuma ziņojums (anotācija)*. <https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/877EDC3DAD423E20C22587F9002447CD?OpenDocument> (skatīts 15.08.2024.).
- Latvijas Republikas Ministru kabinets (10.03.2009.) Noteikumi Nr. 219 "Kārtība, kādā veicama obligātā veselības pārbaude". *Latvijas Vēstnesis* (03.03.2009.), Nr. 41.
- Latvijas Republikas Ministru kabinets (06.03.2018.a) Noteikumi Nr. 149 "Vadītāju reģistrācijas noteikumi pasažieru komercpārvadājumiem ar taksometru un vieglo automobili". *Latvijas Vēstnesis* (20.03.2018.), Nr. 57.

- Latvijas Republikas Ministru kabinets (24.07.2018.b) Noteikumi Nr. 447 "Noteikumi par darbiem, kas saistīti ar iespējamu risku citu cilvēku veselībai, un obligāto veselības pārbaūžu veikšanas kārtība". *Latvijas Vēstnesis* (30.07.2018.), Nr. 149.
- Latvijas Republikas Ministru kabinets (21.01.2021.) Noteikumi Nr. 47 "Īslaicīgu profesionālo pakalpojumu sniegšanas kārtība Latvijas Republikā reglamentētā profesijā". *Latvijas Vēstnesis* (26.01.2021.), Nr. 17.
- Latvijas Republikas Ministru kabinets (08.03.2022.). Noteikumi Nr. 157 "Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu, valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi". *Latvijas Vēstnesis* (11.03.2022.), Nr. 50.
- Latvijas Republikas Saeima (09.12.1999.) Valsts valodas likums. *Latvijas Vēstnesis* (21.12.1999.), Nr. 428/433.
- Latvijas Republikas Saeima (20.06.2001.) Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu. *Latvijas Vēstnesis* (06.07.2001.), Nr. 105.
- Latvijas Republikas Saeima (17.12.2015.) Patvēruma likums. *Latvijas Vēstnesis* (05.01.2016.), Nr. 2.
- Latvijas Republikas Saeima (07.05.2020.) Administratīvo sodu likums par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā. *Latvijas Vēstnesis* (20.05.2020.), Nr. 96.
- Latvijas Republikas Saeima (03.03.2022.a) Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likums. *Latvijas Vēstnesis* (04.03.2022.), Nr. 45A.
- Latvijas Republikas Saeima (2022.b) *Likumprojekta "Grozījums Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likumā" (Nr. 9/Lp14) otrā lasījuma likumprojekta priekšlikumu tabula*. <https://titania.saeima.lv/LIVS14/SaeimaLIVS14.nsf/0/52FF0847B56BA2BAC225891200210629?OpenDocument> (skatīts 15.08.2024.).
- Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (2024) Informatīvā kampaņa "Pamani cilvēku tirdzniecības draudus!". <https://www.pmlp.gov.lv/lv/jaunums/parvalde-sak-kampanu-pamani-cilveku-tirdzniecibas-draudus> (skatīts 15.08.2024.).
- Valsts valodas centrs (2022) *Valsts valodas centrs skaidro, kas jāņem vērā darba devējiem, nodarbinot bēgļu gaitās devušos Ukrainas civiliedzīvotājus*. https://www.vvc.gov.lv/lv/jaunums/valsts-valodas-centrs-skaidro-kas-janem-vera-darba-devejiem-nodarbinot-beglu-gaitas-devusos-ukrainas-civiliedzivotajus?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F (skatīts 15.08.2024.).
- Žabko, O. (2023.) Izņēmuma elastība: kādas atkāpes no Latvijas līdzšinējās patvēruma meklētāju uzņemšanas prakses pieļāva Ukrainas bēgļu atbalsta tiesiskais regulējums. *Akadēmiskā Dzīve*, 59, 42–52. <https://doi.org/10.22364/adz.59.05>.

Redakcijā saņemts 15.08.2024., apstiprināts 18.09.2024.

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0* (CC BY-NC 4.0) starptautisko licenci (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).